

УДК 658.14/17

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА В МЕЖАХ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

Череп О.Г., к.е.н., доцент, Іванченко Д.М.

Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
cherep.av.znu@gmail.com, beauty7772008@gmail.com

В статті порушується важливе питання – оптимізація структури оборотних засобів підприємства при проведенні його фінансової реструктуризації в процесі антикризового управління. Сучасний розвиток українського суспільства, який відбувається в період ліквідації наслідків світової фінансової кризи, передбачає реалізацію заходів антикризового управління, одним із основних елементів якого є фінансова реструктуризація підприємств. Оборотні активи складають значну частку усіх активів підприємства, і саме вони зумовлюють стійке фінансове становище підприємства та його інвестиційну привабливість. Якщо підприємство забезпечене достатньою кількістю необхідних елементів оборотних активів, то його діяльність, як правило, є ефективною. Розробка досконалого механізму управління оборотними активами і дієве застосування його на практиці зараз є досить актуальною проблемою, оскільки ефективне формування і регулювання обсягу оборотних активів сприятиме підтримці оптимального рівня ліквідності, забезпечить оперативність виробничого і фінансового циклів діяльності, а отже, досить високу платоспроможність і фінансову стійкість підприємства. У статті розглянуті заходи оптимізації структури оборотних активів підприємства. Наголошено на необхідності приділення уваги управлінню оборотними активами підприємств у межах фінансової реструктуризації. Запропоновано алгоритм створення системи управління оборотними активами підприємства. Надано характеристику елементів системи управління оборотними активами підприємства. Описані етапи проведення аналізу оборотних активів підприємства. Охарактеризовано типи підходів до формування оборотних активів підприємства, які відображають різні співвідношення рівня ефективності їх використання і ризику, визначають суму цих активів і їх рівень відносно обсягу операційної діяльності підприємства. Проаналізовано наслідки впровадження ефективної політики управління оборотними активами для підприємства. Наголошено на значенні ідеї оптимізації та скорочення дебіторської заборгованості. Запропоновано методiku визначення оптимального терміну обертання дебіторської заборгованості, необхідного для забезпечення поточної платоспроможності підприємства. Деталізовано значення прискорення оборотності оборотних коштів для ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: оборотні активи підприємства, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, обігові кошти.

ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЯ В РАМКАХ ФИНАНСОВОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ

Череп А.Г., к.э.н., доцент, Иванченко Д.Н.

Запорожский национальный университет
Украина, 69600, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66

В статье затрагивается важный вопрос – оптимизация структуры оборотных средств предприятия при проведении его финансовой реструктуризации в процессе антикризисного управления. Современное развитие украинского общества, которое происходит в период ликвидации последствий мирового финансового кризиса, предусматривает реализацию мер антикризисного управления, одним из основных элементов которого является финансовая реструктуризация предприятий. Оборотные активы составляют значительную долю всех активов предприятия, и именно они определяют устойчивое финансовое положение предприятия, и его инвестиционную привлекательность. Если предприятие обеспечено достаточным количеством необходимых элементов оборотных активов, то его деятельность, как правило, является эффективной. Разработка совершенного механизма управления оборотными активами и действенное применение его на практике является весьма актуальной проблемой в настоящее время, поскольку эффективное формирование и регулирование объема оборотных активов будет способствовать поддержанию оптимального уровня ликвидности, обеспечит оперативность производственного и финансового циклов деятельности, а следовательно, достаточно высокую платежеспособность и финансовую устойчивость предприятия. В статье рассмотрены меры оптимизации структуры оборотных активов предприятия. Отмечена необходимость акцентирования внимания на управлении оборотными активами предприятий в рамках финансовой реструктуризации. Предложен алгоритм создания системы управления оборотными активами предприятия. Охарактеризованы элементы системы управления оборотными активами предприятия. Описаны этапы проведения анализа оборотных активов предприятия. Дана характеристика типов подходов к формированию оборотных активов предприятия, которые отражают различные соотношения уровня эффективности их

использования и риска, определяют сумму этих активов и их уровень относительно объема операционной деятельности предприятия. Проанализированы последствия внедрения эффективной политики управления оборотными активами на предприятии. Сделан акцент на значении идеи оптимизации и сокращения дебиторской задолженности. Предложена методика определения оптимального срока обращения дебиторской задолженности необходимого для обеспечения текущей платежеспособности предприятия. Детализировано значение ускорения оборачиваемости оборотных средств для повышения эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: оборотные активы предприятия, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, оборотные средства.

OPTIMIZATION OF THE STRUCTURE OF CIRCULAR ASSETS OF THE ENTERPRISE IN THE FRAMEWORK OF FINANCIAL RESTRUCTURING

Cherep O.G., PhD in Economics, Docent, Ivanchenko D.N.

*Zaporizhzhia National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhia, Zhukovsky str., 66*

This article raises an important question - optimization of the structure of working capital of an enterprise in conducting its financial restructuring in the process of anti-crisis management. The modern development of Ukrainian society, which takes place during the elimination of the consequences of the global financial crisis, provides for the implementation of anti-crisis management measures, one of the main elements of which is financial restructuring of enterprises. Current assets represent a significant share of all assets of the enterprise and they determine the firm's financial position and its investment attractiveness. If an enterprise is provided with sufficient amount of necessary elements of current assets, its activity is usually effective. The development of a perfect mechanism for the management of current assets and its effective application in practice is a very topical issue at present, since efficient formation and regulation of the volume of circulating assets will help maintain an optimal level of liquidity, ensure the efficiency of the production and financial cycles of activity, and sufficiently high solvency and financial sustainability of the enterprise. The article considers measures to optimize the structure of the company's current assets. The need to focus attention on the management of current assets of enterprises within the framework of financial restructuring was noted. An algorithm for creating a system for managing the company's current assets is proposed. The elements of the enterprise asset management system are characterized. The stages of analysis of current assets of the enterprise are described. The characteristics of types of approaches to the formation of current assets of the enterprise are given, which reflect different relationships between the level of efficiency of their use and risk, and ultimately determine the amount of these assets and their level relative to the volume of the company's operating activities. The consequences of implementing an effective policy of management of current assets at the enterprise are analyzed. The emphasis is on the meaning of the idea of optimization and reduction of accounts receivable. The method for determining the optimal period for the circulation of receivables necessary to ensure the current solvency of the enterprise is proposed. The value of the acceleration of turnover of circulating assets to increase the efficiency of the enterprise's activity is detailed.

Key words: current assets of the enterprise, accounts receivable, accounts payable, circulating assets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність проблеми фінансової реструктуризації підприємств зумовлена тим, що в умовах загострення світової економічної кризи та глобальних інтеграційних процесів значна кількість промислових підприємств в Україні, у тому числі тих, які займають пріоритетні позиції в економіці, опинилася на межі банкрутства. Подолання проблеми фінансової кризи на підприємствах залежить від вирішення ряду питань, які тісно пов'язані з фінансовою реструктуризацією: удосконалення фінансово-економічних відносин; зміни структури витрат, активів та пасивів; запровадження нових технологій фінансового управління; концентрації капіталу на основі формування вертикально-інтегрованих бізнес-структур.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання оптимізації структури оборотних коштів та скорочення дебіторської заборгованості активно опрацьовується в сучасній економічній літературі. Вагомий внесок у сучасну теорію і практику формування та ефективного використання оборотних коштів зробили вітчизняні економісти: М. І. Братців [1], І. Г. Горлачук [2], І. М. Каріка [3], Г. І. Матукова [4], Н. О. Власова [5] та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій та теоретичних розробок, проблеми дослідження теоретичних засад складу та структури оборотних коштів залишаються фрагментарно дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

На основі існуючих наукових праць та розробок запропонувати шляхи оптимізації структури оборотних активів підприємства в процесі його фінансової реструктуризації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективно управляючи оборотними активами, можна досить швидко досягти позитивних результатів у фінансовому оздоровленні підприємства. Розробка стратегії фінансового оздоровлення організацій обов'язково включає розробку принципів управління оборотними активами як найбільш мобільною частиною майна.

У сфері управління оборотними активами необхідно вжити таких заходів:

Прискорення оборотності загальної суми оборотних активів. Це завдання управління оборотними активами реалізується шляхом збільшення частини активів з високою оборотністю й зменшення частини активів, які обертаються повільно [1].

Підтримка достатньої суми оборотних активів для відновлення платоспроможності підприємства за поточними фінансовими зобов'язаннями.

Це управлінське завдання реалізується за допомогою постійного контролю над розміром оборотних активів у грошовій, абсолютно ліквідній формі, а також шляхом забезпечення відповідної частини високоліквідних активів у вигляді поточних фінансових інвестицій та інших активів, які при необхідності можуть швидко трансформуватися в кошти.

Забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів. Реалізувати це управлінське завдання можна шляхом своєчасного використання тимчасово вільних залишків грошових активів для формування ефективного портфеля поточних фінансових інвестицій, які можуть принести підприємству прямий дохід у формі відсотків або дивідендів, розміщення засобів на депозит, відкриття контокорентних рахунків у банку. З метою максимізації прибутковості оборотних активів необхідно оптимально поєднувати активи, які дають прямий дохід, і ті активи, які такого доходу не приносять [2].

Мінімізація ризиків і втрат, пов'язаних із формуванням і використанням оборотних активів.

Прискорення оборотності оборотних коштів дає змогу зекономити значні суми і збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції без додаткових фінансових ресурсів.

Основними завданнями діяльності з оптимізації структури оборотних активів є вивчення змін, які відбулися у формуванні необхідного обсягу і складу оборотних активів, раціоналізації, оптимізації структури джерел їх фінансування.

Система управління оборотними активами розробляється в такій послідовності (табл. 1):

- аналіз оборотних активів підприємства у попередньому періоді;
- визначення принципових підходів щодо формування оборотних активів підприємства;
- оптимізація обсягу оборотних активів;
- оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів;
- забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів;
- забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів;
- забезпечення мінімізації втрат оборотних активів у процесі їх використання;
- формування принципів, що визначають фінансування окремих видів оборотних активів;
- оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів.

Таблиця 1 – Система управління оборотними активами підприємства

№ з/п	Характеристика елементів системи управління оборотними активами
I	Аналіз оборотних активів: 1 етап – динаміка, темп росту і приросту, порівняння обсягів; 2 етап – динаміка структури основних видів оборотних активів; 3 етап – тривалість і структура основних видів оборотних активів; 4 етап – рентабельність та інтегральний показник ранжування; 5 етап – склад основних джерел фінансування.
II	Вивчення принципових підходів (політики) щодо формування оборотних активів підприємства (консервативний, помірний, агресивний)
III	Оптимізація обсягів оборотних активів: 1 етап – визначення раціональної структури оборотних активів; 2 етап – розрахунок розміру оборотних активів.
IV	Оптимізація постійної та змінної частин оборотних активів.
V	Забезпечення необхідної ліквідності, рентабельності та мінімізації втрат оборотних активів
VI	Оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів: – підсистема управління запасами; – підсистема управління дебіторською заборгованістю та формування кредитної політики (аналіз; формування принципів, системи кредитних умов, стандартів оцінки покупців, процедури оплати, сучасних форм рефінансування; побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною оплатою); – підсистема управління грошовими активами (особливо короткостроковими фінансовими вкладеннями як формою тимчасового використання вільного залишку грошових активів).

Аналіз оборотних активів підприємства в попередньому періоді включає п'ять етапів.

На першому етапі аналізу розглядається динаміка загального обсягу оборотних активів підприємства; темпи зміни середньої їх суми в зіставленні з темпами зміни обсягу реалізації продукції і середньої суми всіх активів; динаміка питомої ваги оборотних активів у загальній сумі активів підприємства.

На другому етапі аналізу розглядається динаміка складу оборотних активів підприємства в розрізі їх основних видів: запасів сировини, матеріалів і напівфабрикатів; запасів готової продукції; дебіторської заборгованості; залишків грошових активів. На цьому етапі аналізу розраховуються та вивчаються темпи зміни суми кожного із цих видів оборотних активів у порівнянні з темпами зміни обсягу виробництва й реалізації продукції; розглядається динаміка питомої ваги основних видів оборотних активів у загальній їх сумі. Аналіз складу оборотних активів підприємства за окремими їх видами дозволяє оцінити рівень ліквідності [3].

На третьому етапі аналізу вивчається оборотність окремих видів оборотних активів у їх загальній сумі. Такий аналіз проводиться з використанням показників – коефіцієнта оборотності та періоду обороту оборотних активів. На цьому етапі аналізу встановлюється загальна тривалість і структура операційного, виробничого й фінансового циклів підприємства; досліджуються основні фактори, що впливають на тривалість цих циклів.

На четвертому етапі визначається рентабельність оборотних активів.

На п'ятому етапі аналізу розглядається склад основних джерел фінансування оборотних активів, динаміка їх суми та питомої ваги в загальному обсязі фінансових засобів, інвестованих у ці активи; визначається рівень фінансового ризику, що генерується сформованою структурою джерел фінансування оборотних активів.

Результати аналізу дозволяють визначити загальний рівень ефективності управління оборотними активами на підприємстві та виявити основні напрями оптимізації їхньої структури в майбутньому періоді.

Визначення принципових підходів щодо формування оборотних активів підприємства. На цьому етапі аналіз відображає загальну ідеологію фінансового управління підприємством із позицій прийнятного співвідношення рівня прибутковості та ризику фінансової діяльності.

Оборотні активи визначають вибір визначеного типу політики їх формування. Із наукової точки зору виділяються три принципові підходи щодо формування оборотних активів підприємства: консервативний, помірний і агресивний.

Консервативний підхід передбачає повне забезпечення поточної потреби в усіх видах оборотних активів, що забезпечують нормальний хід операційної діяльності; створює високі розміри їх резервів на випадок непередбачених складнощів у забезпеченні підприємства сировиною та матеріалами, погіршення внутрішніх умов виробництва продукції, затримки оплати дебіторської заборгованості, активізації попиту покупців тощо. Такий підхід гарантує мінімізацію операційних і фінансових ризиків, але негативно впливає на ефективність використання оборотних активів, їх оборотність і рівень рентабельності.

Помірний підхід спрямований на забезпечення повного задоволення поточної потреби в усіх видах оборотних активів і створення нормальних страхових розмірів на випадок збоїв під час операційної діяльності підприємства. При такому підході забезпечується оптимальне співвідношення між рівнем ризику та рівнем ефективності використання фінансових ресурсів.

Агресивний підхід полягає в мінімізації усіх форм страхових резервів за окремими видами оборотних активів. При відсутності збоїв під час операційної діяльності він забезпечує найбільш високий рівень ефективності їх використання. Проте будь-які збої під час операційної діяльності призводять до суттєвих фінансових втрат через скорочення обсягу виробництва та реалізації продукції.

Отже, вказані принципові підходи щодо формування оборотних активів підприємства, відображуючи різні співвідношення рівня ефективності їх використання і ризику, врешті визначають суму цих активів і їх рівень відносно обсягу операційної діяльності [4].

Варто мати на увазі, що консервативний варіант негативно впливає на ріст обсягу операційної діяльності підприємства і формування стійких комерційних зв'язків. Агресивний варіант може спричинити надмірне відволікання фінансових засобів, знизити рівень платоспроможності підприємства, викликати згодом значні витрати на стягнення боргів, а в кінцевому результаті знизити рентабельність оборотних активів і використовуваного капіталу.

Наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними активами мають стати:

- забезпечення безперебійної роботи підприємства;
- зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування;
- прискорення обороту оборотних активів;
- максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Більш ефективне використання оборотних фондів передбачає перш за все вирішення конкретних завдань з економії сировини, матеріалів, палива, електроенергії. Прийнято розрізняти джерела і шляхи економії матеріальних ресурсів.

Джерела економії показують, за рахунок чого може бути досягнута економія ресурсів, а шляхи економії – яким чином, за допомогою яких заходів можна заощаджувати ті чи інші види матеріальних ресурсів. Зі всієї сукупності можливих заходів щодо економії матеріальних ресурсів слід виокремлювати виробничо-технічні та організаційно-економічні.

Найбільші за величиною резерви підвищення рівня ефективного використання найважливіших видів матеріальних ресурсів пов'язані з комплексною переробкою сировини та широким застосуванням так званих вторинних ресурсів [5].

Ефективність управління оборотними коштами підприємства і його здатність генерувати позитивні грошові потоки від операційної діяльності визначається показниками ділової активності. В основу оптимізації обсягів дебіторської заборгованості підприємства може бути закладена ідея оптимального скорочення оборотності дебіторської заборгованості. В загальному випадку визначення оптимального терміну обертання дебіторської заборгованості ($TO_{ДЗ}^{opt}$) може здійснюватися взагалі як за дебіторською заборгованістю підприємства, так і окремо за кожною її статтею за такою формулою:

$$TO_{ДЗ}^{opt} = TO_{ДЗ} - TO_{\Delta GK} = \frac{360}{ЧД} \times \overline{ДЗ} - \frac{360}{ЧД} \times \Delta GK, \quad (1)$$

де $TO_{ДЗ}$ – тривалість обороту дебіторської заборгованості, дні;

$TO_{\Delta GK}$ – тривалість обороту для необхідного приросту грошових коштів, дні;

$ЧД$ – чистий дохід від реалізації, тис. грн.;

$\overline{ДЗ}$ – середньорічний обсяг дебіторської заборгованості підприємства, тис. грн.;

ΔGK – необхідний приріст грошових коштів, тис. грн.

У цій моделі оптимальний обсяг дебіторської заборгованості визначається за формулою:

$$\overline{ДЗ}_{opt} = \frac{TO_{\Delta GK}^{opt}}{360} \times ЧД. \quad (2)$$

При цьому вихідним моментом оптимізації є встановлення необхідного обсягу приросту грошових коштів підприємства, тобто обсягів продажів, що здійснюються без відстрочки терміну платежу. Одним із шляхів обґрунтування такого бажаного приросту для неплатоспроможних підприємств є орієнтація на забезпечення нормативного рівня показника абсолютної платоспроможності в плановому періоді. Так, у західній практиці грошові кошти та їх еквіваленти в балансі підприємства мають становити не менше 10% поточних зобов'язань.

ВИСНОВКИ

Ця модель дозволяє визначити оптимальний обсяг дебіторської заборгованості, необхідний для забезпечення поточної платоспроможності підприємства. Однак її використання не орієнтоване на підтримку фінансової стійкості підприємства, його платоспроможності в довгостроковій перспективі, оскільки в ній не контролюється збалансованість між обсягами і термінами обороту активів взагалі і окремих їх складових та джерел їх формування.

На нашу думку, можливість забезпечення такої збалансованості найбільш повно реалізується в показнику тривалості фінансового циклу підприємства, що уможливорює його використання для оптимізації обсягів дебіторської заборгованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братців М. І. Проблеми управління оборотними коштами. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4962/1/102.pdf>.
2. Горлачук В. В. Оборотний капітал. URL: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/posibnuku/275/13.pdf>.
3. Каріка І. М. Концепція прийняття рішень на поповнення оборотних коштів підприємства. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2009_1/037-41.pdf.
4. Матукова Г. І. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf.
5. Власова Н. О. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібної торгівлі : монографія / Харківський державний університет харчування та торгівлі. Харків, 2014. 258 с.

REFERENCES

1. Brattsiv, M. I. Problemy upravlinnya oborotnyu koshtamy [Problems of working capital management], available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4962/1/102.pdf>.
2. Horlachuk, V. V. Oborotnyu kapital [Working capital], available at: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/posibnuku/275/13.pdf>.
3. Karika, I. M. Kontseptsiya pryunyattya rishen' na popovnennya oborotnykh koshtiv pidpryyemstva [The concept of making decisions to replenish working capital of the enterprise], available at: www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2009_1/037-41.pdf.
4. Matukova, H. I. Upravlinnya oborotnym kapitalom pidpryyemstva v umovakh kryzy [Management of working capital of the enterprise in a crisis], available at: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf.
5. Vlasova, N. O. (2014), Upravlinnya oborotnyu aktyvamy na pidpryyemstvakh rozdribnoyi torhivli [Managing current assets at retail businesses]: monograph / Kharkivs'kyi derzhavnyi universytet kharchuvannya ta torhivli. Kharkiv.